

YABANCI SERMAYEYİ TEŞVİK MEVZUATI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Selçuk YÜCEL

Hayrettin TURAN

Hesap Uzmanı

Hesap Uzmanı

I- GİRİŞ

Günümüz küreselleşme sürecinde ekonomiler arasındaki eklemlene çabaları yabancı sermaye yatırımlarını ön plana çıkarmaktadır. Özellikle de dışa açık büyüme stratejisi çerçevesinde yabancı sermaye yatırımları önemli bir yol oynamaktadır.

Ülkemizde de dışa açık büyüme stratejisi bağlamında 24 Ocak kararlarıyla birlikte yabancı sermayenin teşviki gündeme gelmiş bu gündemde ilk başlangıç Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı ile atılmıştır. Bu kararın dayanağını ise 18.1.1954 tarihli Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu oluşturmaktadır. Bu karara müteakip çeşitli mevzuat değişiklikleri ile teşvikler sürdürülmeye çalışılmış nihayetinde 23 Temmuz 1995 tarihinde yürürlüğe giren Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı ve 24.8.1995 tarihli bu kararın uygulanmasına yönelik tebliğ ile mevzuat teşviklere yön verilmiş son olarak 26.6.1996 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan tebliğ ile son şeklini almıştır.

Biz bu yazımızda söz konusu yabancı sermayeyi teşvik mevzuatı ile ilgili bilgiler vermeye sermaye ve teşvik mevzuatını yabancı sermayenin teşviki bağlamında değerlendirmeye çalışacağız.

II- YABANCI SERMAYEYİ TEŞVİK MEVZUATI

ilk defa 24.1.1980 yılında yürürlüğe giren ilk yabancı sermaye çerçeve kararında, yabancı sermayeye açık olan faaliyet sahaları sınırlandırılmış, bazı sektörlere asgari ihracat şartı getirilmiş ve yabancı sermaye payının en az % 10, en fazla % 49 olması hükme bağlanmıştır. 1980 yılında meydana gelen bir diğer önemli değişiklik ile de yabancı sermaye ile ilgili Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatında bulunan yetkiler yeni bir yabancı sermaye departmanında toplamıştır. Şu anda şirket ve şube kuruluşu, iştirakler, irtibat bürosu açılması, yabancı ortaklı şirketlerin teşvik tedbirlerinden yararlandırılmaları, sermaye artışları, lisans, knowhow, teknik yardım, yönetim ve anlaşmalarının tescilleri ve Yap İşlet Devret projelerinin organizasyonu ve koordinasyonu Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nün yetkisindedir.

- Şirket Kuruluşu ve İştirakler;

Yurt dışında yerleşik kişi ve kuruluşlar, Türkiye'de Türk özel sektörüne açık olan herhangi bir konuda yatırım yapmak ve/veya ticari faaliyette bulunmak hakkına sahiptirler. Bu amaçla Türkiye'de yeni bir anonim veya limited şirket kurabilirler ya da kurulu olan bir şirkete iştirak edebilirler. Kurulacak veya iştirak edilecek şirkette yabancı sermayeye dair bir asgari ya da azami ortaklık payı şartı olmayıp, sadece yabancı ortak başına en az 50.000 A.B.D. doları tutarında sermaye getirme şartı bulunmaktadır.

27.6.1996 tarihinde yapılan değişiklikle daha önce yap işlet devret projelerini yürütmek üzere kurulacak şirketlerin anonim şirket statüsünde olmaları hükmü kaldırılmıştır. Böylelikle yap işlet devret projelerini yürütmekle kurulacak şirketlerinde limited şirket olarak kurulabilmesinin engeli kaldırılmıştır.

- Dolaylı İştirakler;

Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı sermayeli kuruluşlar Türkiye'de mevcut ve kurulacak

diğer şirketlere gerekli izin almak kaydıyla iştirak edebilirler. İzin için iştirak edilecek şirkete ait son yıl bilanço ve kar/zarar tabloları ana sözleşmenin son şeklinin yayımlandığı Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi, varsa kapasite raporu ve teşvik belgesi sureti ile Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü (Y.S.G.M.) müracaat edilir. İştirak edilen şirketin sermaye paylarında değişiklik olması halinde değişiklik tarihinden itibaren 1 ay içinde Genel Müdürlüğe bilgi verilecektir.

3 No'lu tebliğ ile yapılan düzenlemede "dolaylı iştirakler" hükmünün son cümlesine "tebliğin 14. maddesinde düzenlenen istisnaların hariç" olduğu eklenmiştir. Bununla beraber tebliğin 14. maddesi de değiştirilmiştir. 3 No.lu tebliğ ile değişik 14. madde hükmüne göre, dışarıda yerleşik kişi ve kuruluşların (yurt dışındaki yatırım ortaklıkları ve fonları dahil) menkul kıymetler borsalarındaki işlem gören hisse senetleri ve ortaklığı temsil eden diğer menkul kıymetleri sermaye piyasası mevzuatına göre yetkili bulunan bankalar ve aracı kurumlar vasıtasıyla satın almaları ve satmaları serbest olup, Müsteşarlıktan ayrıca izin almalarına gerek yoktur. Ancak Türkiye'deki bu şirketin % 10 ve daha fazla hissesine sahip olan yurt dışında yerleşik kişinin hissedarları bulunduğu şirketin yönetim ve genel kurullarına katılmak istemesi halinde, iştirakin Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'ne bildirilmesi şarttır.

Menkul kıymetler borsalarında işlem görmeyen hisse senedi ve ortaklığı temsil eden diğer menkul kıymetlerin yurt dışında yerleşik kişi ve kuruluşlarca satın alınması yukarıdaki paragrafta yer alan izin şartlarına tabi olacaktır. Ancak yatırım fonları ve yatırım ortaklıkları ile münhasıran yatırım yapmak amacıyla kurulan benzeri şirketlerce hisse senedi ve ortaklığı temsil eden diğer menkul kıymetlerin iki yıldan daha fazla süre için elde tutulmak üzere satın alınması alım tarihinden itibaren 1 ay içerisinde H.M. Y.S.G.M. bildirimde bulunması kaydıyla izin yükümlülüğü dışındadır.

- Sermaye Artışları;

23.7.1995 tarihinde yürürlüğe giren yeni çerçeve kararındaki en büyük kolaylıklardan birisi sermaye artışlarıdır. Yabancı sermayeli kuruluşlar sermayelerini artırmak istemeleri halinde; yabancı ortak katılım payı oranının değişmesi durumunda Y.S.G.M.'dan izin almaksızın doğrudan Sanayi ve Ticaret Bakanlığına müracaat edeceklerdir. Mezkur kuruluşlar sermaye artışının gerçekleşmesinin müteakip 1 ay içinde, sermaye artışının ilan edildiği Türk Ticaret Sicil Gazetesi ve döviz alım ve blok belgeleriyle Y.S.G.M.'ye müracaat ederek sermayelerini tescil ettireceklerdir.

Yabancı ortak katılım payı oranlarında değişiklik söz konusu ise yabancı sermayeli kuruluşlar, son sermaye artışının ilan edildiği Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi artırılan sermayenin karşılanacağı kaynaklarla ilgili ayrıntılı bilgi, yönetim kurulu kararı, gerekli görüldüğü takdirde genel müdürlükçe istenebilecek diğer bilgi ve belgeler ile Y.S.G.M.'lüğüne müracaat edilecektir.

Yabancı sermayeli şirketlerin sermaye artışında artan sermaye Türk Ticaret Kanunu ve ilgili mevzuatında belirtilen miktarlarda ve sürelerde ödenecektir.

Yabancı sermaye çerçeve kararı hakkında 3 no.lu tebliğ ile sermaye artışları maddesine iki fıkra daha eklenmiştir. Söz konusu fıkra hükümlerine göre;

Mevcut yabancı sermayeli kuruluşların ileri tarihte yapacakları sermaye artışı için yabancı ortaklardan sermaye avansı kabul etmeleri serbestisi Yabancı ortak tarafından yurt dışından gönderilen sermaye avansı izne tabi olmaksızın şirket adına açılmış ya da açılacak döviz tevdiat hesabında tutulabilir ve şirket tarafından kullanılabilir. ileride bu paraların sermayeye kalbedilmesinde döviz tevdiat hesabına alacak kaydedildiği tarihteki Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası döviz satış kuru uygulanır.

Sermaye avanslarının döviz hesabına alacak kaydedildiği tarihten itibaren bir yıl içerisinde sermaye olarak tescil edilmesi zorunludur. Sermaye artışından vazgeçilmesi ya da başka nedenle yabancı ortağa iade edilen veya bir yıllık süre içerisinde sermaye olarak tescil ettirilmeyen avanslar döviz tevdiat hesabına alacak kaydedildiği tarihten geçerli olmak üzere, yurt dışından sağlanan kredi olarak addolunacak ve ilgili mevzuatın genel hükümleri çerçevesinde işlem görecektir.

- Lisans KnowHow Teknik Yardım, Yönetim ve Franchise Anlaşmaları;

Kamu ve Özel sektör kuruluşları, dışarıda yerleşik kişi ve kuruluşlarla yapacakları lisans, knowhow, teknik yardım, yönetim ve franshise anlaşmalarının tescili için, taraflarca imzalı üç nüsha anlaşma metni ve noterden onaylı tercümesi, anlaşma konusu mal ve hizmetlerin üretileceği tesislerin varlığını tevsik edici belgelerle mamulün patenti tescili ise tevsik edici belge ile Y.S.G.M.'ye müracaat edeceklerdir. Bu anlaşmalar Y.S.G.M.'nin tescili ile yürürlüğe girer. Bu anlaşmaların uygulanmasından doğan ödemelerin transferi Y.S.G.M.'ce tescil edilen anlaşma şartları çerçevesinde bankalarca yapılır.

Yabancı sermayeli kuruluşlar gerek yatırımları gerek faaliyetleri için kullanacakları dış kredileri Y.S.G.M.'nin izni olmaksızın serbestçe temin edebilirler. Kambiyo mevzuatı uyarınca temin ettikleri dış krediler için Müsteşarlığın ilgili birimlerine başvurarak kaydettirirler.

- Kar Temettü ve Sermaye Payının Yurtdışına Transferi;

Yabancı sermayeli kuruluşların yabancı ortakların hisselerine tekabül eden kar ve temettüden yürürlükteki vergi mevzuatı çerçevesinde gerekli vergiler düşüldükten sonra kalan net miktar, ilgililerin ilgili döneme ait ilgili vergi dairesince onaylı vergi beyannamesi, bilanço ve kar zarar hesabı, vergi tahakkuk ve/veya tahsil fişleri, kar dağıtım tablosundan 3'er nüsha bankalara ibraz etmeleri halinde yurt dışına transfer edilir. Bankalar, transfer işlemini müteakip bu belgeler ile transfer edilen meblağla ilgili döviz satış bordrosunun birinci nüshasını Merkez Bankası ve Y.S.G.M.'ne gönderirler.

Ancak bir önceki hesap döneminin sona ermesini müteakip, şubeler ile Türk Ticaret Kanunu gereği yıllık olağan genel kurul veya ortaklar kurulu toplantısını yaparak kar dağıtım kararı alan anonim ve limited şirketler yukarıda belirtilen belgelerden vergi tahakkuk ve/veya tahsil fişlerini ilgili bankaya bilahare ibraz etmek üzere diğerlerinin ibrazı suretiyle kar transferi yapabilirler.

- Yabancı Ortak Sermaye Payının Ödenmesi;

Şirket kuruluşu, ortaklığa katılma ve şube açma durumlarında yurt dışında yerleşik her bir kişi veya kuruluşun asgari 50.000 A.B.D. Doları tutarında yabancı sermaye getirmesi gerekmektedir. Yabancı ortak sayısı birden fazla olması halinde, getirilmesi gereken asgari toplam yabancı sermaye 50.000 A.B.D. Dolarının yabancı ortak sayısı ile çarpımıyla ifade olunur. Bu asgari toplam yabancı sermaye içinde yabancı ortakların iştirak oranları serbestçe belirlenir.

Ayrıca şirket sermayesi ve ortak paylarının belirlenmesinde Türk Ticaret Kanunu'nda belirtilen asgari sermaye ve hisse tutarlarına da uyulması zorunludur.

Dışarıda yerleşik kişi ve kuruluşlar sermaye payını aynı ve nakdi sermaye şeklinde Türkiye'ye getirilebilir. Aynı sermaye olarak Türkiye'ye ithal edilecek malzemelerin ekspertizi Y.S.G.M.'ce görevlendirilecek eksperler tarafından yapılır. Ekspertiz konusu malların Türk Lirası değerlerinin tespitinde ithal malzemelerle ilgili gümrük giriş beyannamesinde belirtilen fiili ithal tarihi itibarıyla TC. Merkez Bankası'na uygulanan cari döviz alış kuru esas alınır. Bu şekilde hesaplanacak değeri aşmamak kaydıyla yatırımcı taraflar arasında mutabık kalınacak değerin tescili de mümkündür.

Fiili ithalatı ve tescili yapılan aynı sermayenin şirket sermayesine kaydedilmesi için Sanayi ve Ticaret Bakanlığına yapılan müracaata Y.S.G.M.'nin tescil yazısı eklenecektir.

Nakit olarak ödenecek yabancı sermayenin yurt dışından bankalar aracılığıyla döviz olarak transfer edilmesi veya efektif olarak getirilmesi halinde yurda girişte gümrüklere deklare edilmiş olması esastır. Bu şekilde yurda getirilen dövizler bankalarca döviz alım belgesi tanzimi suretiyle satın alınacak ve dövizin geliş nedeni bölümüne yabancı sermaye şerhi konulur.

Talep edilmesi halinde, getirilen yabancı sermaye Türk Lirasına çevrilmeden bankalarda, kurulacak şirket veya hisse devri yapan ortak veya sermayesini artıran şirket adına açılacak döviz tevdiat hesabında tutulabilir ve yabancı ortak sermaye payına mahsuben lehdarına ödenir.

Döviz tevdiat hesabında tutulan yabancı sermaye için ilgili bankaca yabancı sermayeli kuruluş ile yabancı ortağın adı, dövizin transfer edildiği ülke dövizin cinsi, miktarı, A.B.D. doları karşılığı ve döviz tevdiat hesabının açıldığı tarihte TC. Merkez Bankasınca uygulanan döviz alış kurundan TL karşılığının belirtildiği bir dekont düzenlenir.

27.6.1996 Resmi Gazete'de 3 no.lu tebliğle eklenen cümleye göre; Bu dekontun aslı veya onaylı örneği adına döviz tevdiat hesabı açılan şirket tarafından düzenleme tarihinden itibaren en geç bir ay içinde Y.S.G.M'ye gönderilir.

Döviz tevdiat hesabıyla ilgili dekont aslı veya onaylı örneği veya getirilen yabancı sermayenin Türk Lirasına çevrilmesi halinde döviz alım belgesi aslı veya onaylı örneği, dövizler efektif olarak getirilmiş ise deklarasyon belgesinin vize ettirilmesi sırasında Y.S.G.M.'ye sunulur. Döviz tevdiat hesabında tutulan paralardan lehte ve aleyhte doğacak kur farkları şirkete veya hisse devri durumunda hisselerini devredene aittir.

III- TEŞVİK MEVZUATINDA YER ALAN AVANTAJLAR

Hali hazırda yukarıdaki bölümde yer verdiğimiz teşvik mevzuatının avantajlarını aşağıdaki şekilde belirtmek mümkündür.

- Yabancı sermayeli firmalar için, tescil, teşvik tedbirleri gibi uygulamaların tek elde toplanmış olması (Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'ne bu yetki 95/6990 Sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararının 8. maddesiyle verilmiştir.)

- Yabancı sermayeli şirket ve şubelerin, Türk şirket ve şubeleri kabul edilmesi (eşitlik ilkesi, 95/6990 sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararının 7. maddesinde düzenlenmiştir.)

- Yabancı sermayenin Türk özel sektörüne açık her konuda faaliyet gösterebilmesi (18.1.1954 tarih ve 6224 sayılı Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu'nun 1. maddesinde yer almaktadır.)

- Yabancı sermayenin şirket sermayesi içindeki payını belirleyen asgari ve azami oran sınırlamalarının olmaması. (95/6990 Sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararının 3/c maddesi)

- Menkul kıymet borsalarında serbestçe alım satım yapabilmeleri (95/6990 Sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararının 3/e. maddesi)

- Özellikle kar, temettü ve hisse satış bedeli transferi işlemlerinin son derece liberal olması ve yabancı ortak sermaye paylarının efektif olarak dahi getirilebilmesi.

IV- YABANCI SERMAYEYİ TEŞVİK KANUNU'NUN YETERSİZLİĞİ

Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu 18 Ocak 1954 tarihli olduğundan, zamanının özelliklerini dikkate alarak düzenlenmiş, belki de dönemi açısından oldukça ileri bir kanundur. Ancak günümüz Türkiye'sindeki ekonomik gelişmeler, siyasi ilişkilerin ve ekonomik politikaların sonucu oluşan birliktelikler, ülkemizdeki ekonomik hayata yön veren mevzuatların yeniden gözden geçirilmesini gündeme getirmektedir. Bunların başında Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu gelmektedir. Yabancı Sermaye çerçeve kararları ve tebliğleri bir takım eksikliklerin giderilmesine rağmen bizce kanunun yeniden düzenlenmesi ve uygulamaya yön veren düzenlemelerin kanuna dayanması, kaynağını kanundaki açık bir hükümden alması gerektiğini düşünmekteyiz. Bu amaçla kanunda yer almasını istediğimiz eksiklikler şunlardır;

- Yabancı sermayenin Türkiye'de kurulmuş veya kurulacak bir teşebbüse ortak olarak katılabilmesi için Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğünden izin alınacak konuların (faaliyet alanı, teşebbüsteki yabancı sermaye oranı ve tutarı yabancı sermayenin getiriliş şekli ve kompozisyonu, teşebbüsün toplam kapasitesi gayri maddi hakların niteliği ve bu haklarla ilgili süreler v.s.) kanuna konulması gerekmektedir.

- Doğrudan yatırımlarla girişler son 15 yılda ancak 7,5 milyar dolara yaklaşırken, esas patlama faiz getirisi için gelen rantçı yabancı sermayede yani portföy yatırımlarındaydı. Sadece 1989-1993 arasında devlet tahviline, sermaye piyasasına gelen yabancı sermaye 9,1 milyar doları bulmuştur. Bu kaygan sermaye için, yeni portföy yatırımları için gerekli düzenlemeler tebliğle değil kanunla düzenlenmeli ve kanunda yer almalıdır.

- Ödemeler bilançosu içerisinde "görünmeyen kalemler" olarak adlandırılan işçi dövizlerinin ve turizm gelirlerini arttırmak için turistik tesislerin yapımını teşvik edecek yabancı sermayenin iştirakler yoluyla Türkiye'ye gelmesi için gerekli düzenlemeler kanuna monte edilebilir.

- Tamamlanmış yerli sermayeli şirketlere yabancı sermaye iştirak izinleri ile kurulmakta olan veya henüz üretime geçmemiş yatırımlara yabancı sermaye iştiraklerine ilişkin izinleri kimlerin vereceği kanuna konulmalıdır.

- Yabancı sermayeli izinlerin genel esasları ve Bakanlar Kurulu'na iznini gerektiren hallerin kanunda yer alması gerekmektedir.

- Yabancı Sermaye Teşvik kanunun'dan Teşkilata ilişkin hiçbir düzenlemenin bulunmaması bir eksiklik olarak görülmektedir. Bunun için kanunda teşkilata ilişkin bir bölüm adı altında yetkili organ, yetkili organların görev ve yetkileri, yabancı sermaye ile ilgili müracaatların en geç kaç günde sonuçlandırılacağı ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü kararları ve işlemlerine itiraza yetkili makamın kim olacağına ilişkin düzenlemelerin kanunda yer alması gerekmektedir.